

22. Щеулин В. В. Структура сложного предложения / В. В. Щеулин. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовского ун-та, 1968. – 99 с.

23. Явір В. В. Своєрідність речень моделі щодо..., то... в сучасній українській мові / В. В. Явір // Питання синтаксису української мови : Тези доповідей і повідомлень Республіканської наукової конференції до 100-річчя від дня народження Сергія Смеречинського; 19–20 березня 1993 р. / [укладач : Т. Г. Шевченко]. – Запоріжжя : ЗДУ, 1993. – С. 70–71.

Одержано редакцією 02.02.15

Прийнято до публікації 16.02.15

Л. В. Шитик

Разноранговый синкретизм конструкций с придаточными компонентами

*Статья посвящена исследованию репрезентантов разнорангового синкретизма в плоскости противопоставления «простое предложение // сложное предложение». Определена специфика конструкций с придаточными компонентами как распространителями простого и предикативными частями сложного предложений, проанализированы их разновидности, мотивирована целесообразность их квалификации как синкретических образований, формально похожих на сложные предложения, а по семантике, близких к простым предложениям. Выделены и описаны следующие их разновидности: предложения, в которых сказуемое имеет структуру придаточной части; определительно-описательные конструкции; предложения неоднородного состава; конструкции структурно-семантической модели **щодо... то**; стянутые придаточные части; конструкции с «вводным главным предложением»; предложения со вставными единицами переходного типа.*

Ключевые слова: синкретизм, разноранговый синкретизм, репрезентанты оппозиции «простое предложение // сложное предложение», определительно-описательные конструкции, стянутые придаточные части.

L. V. Shytyk

Multi-grade syncretism of the structures with subordinate components

*The article is devoted to the investigation of the representants of the multi-grade syncretism in the orbit of the opposition «simple sentence // complex sentence». The specificity of the subordinate structures as distributors of the simple and the components of the predicative parts of the complex sentence are defined and their types are analyzed, the practicability of their qualification as the syncretic formations is formally similar to the complex sentences, but the semantics is similar to the simple sentences is motivated. The author has distinguished and described the following types of the sentences: the sentences with the predicate which has the structure of the subordinate part; the attributive-descriptive constructions; sentences of the inhomogeneous structure; the constructions of the structural and semantic model **щодо... то** (like regards ... then); the collecting subordinate parts; the constructions with “introductory main sentences”; the sentences with the plug-in units in transition.*

Key words: syncretism, multi-grade syncretism, the representants of the opposition «simple sentence // complex sentence, the attributive-descriptive constructions, the collecting subordinate parts.

УДК 811.161.2'367

М. П. Баган

СПОЛУЧНИКОВА ЕКСПЛІКАЦІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

*Статтю присвячено дослідженню функційного навантаження сполучників **ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні** в українській мові. Установлено їхню безпосередню участь у вираженні єднальних відношень та формуванні заперечного модусу речення, на основі чого їм надано статусу єднальних заперечних сполучників. Обґрунтовано здатність цих сполучників слугувати самостійними виразниками заперечного значення в деяких синтаксичних конструкціях. Проаналізовано комунікативні передумови та сфери вживання таких синтаксичних конструкцій, визначено їхні стилістичні можливості.*

Розширено уявлення про функційне навантаження єднальних заперечних сполучників. Простежено вживання їх для вираження широкого кола суб'єктивних оцінних значень: надзвичайного вияву ознаки, невідповідності, незрозумілості, нечіткості, патовості ситуації, неналежного стану чого-небудь, на підставі чого зроблено висновок про інтерпретативний характер категорії заперечення, її функційний перетин із категоріями оцінки, інтенсивності та модальності.

Порівняно особливості вживання єднальних заперечних сполучників у сучасній українській мові та мові українського фольклору, доведено узвичаєність і стилістичну виразність синтаксичних структур з аналізованими сполучниками.

Ключові слова: єднальні заперечні сполучники, заперечення, негатор, однорідні члени речення, буттєве речення, еліipsis, еліптичне речення, оцінне значення, модальність, експресивність.

Постановка проблеми. У сучасному українському мовознавстві немає загальноприйнятої думки про статус сполучників *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні*. Дискусійним є й питання про те, чи можна вважати їх самостійними виразниками заперечення. Важливо з'ясувати функціональне навантаження цих сполучників, що вможливить визначення їхнього статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Типовими граматичними засобами експлікації заперечення в українській мові вважають частини *не* та *ні*, заперечні предикативні слова *немає, катма, чортма* та ін., заперечні займенники (*ніхто, ніщо, ніякий* та ін.), прислівники (*ніде, ніколи, ніяк* та ін.) [13, с. 42, 46, 48, 53; 8, с. 21; 12, с. 8; 4, с. 69]. Щодо негативної функції сполучників *ні ... ні, ані ... ані, ні ... ані, ані ... ні* в мовознавстві немає єдиної думки. Л. А. Булаховський свого часу виділяв їх в окрему групу заперечних сполучників [6, с. 507]. Проте сучасні дослідники кваліфікують такі сполучники як єднальні [5, с. 100; 14, с. 87] або як заперечні єднальні [9, с. 57]. Цілком очевидно, що одні з них наділяють їх заперечувальною та єднальною функціями, інші вважають суто єднальними засобами, позбавленими заперечної семантики. Приблизники другого підходу виводять аналізовані сполучники за межі граматичних засобів вираження заперечення, називаючи їх полярними негативними компонентами, які безпосередньо заперечної семантики не мають і набувають її лише на тлі приприсудкового заперечення [14, с. 90]. На нашу думку, таке твердження є дискусійним і потребує окремого аналізу на конкретному українському матеріалі.

Мета статті – на широкому джерельному матеріалі дослідити функційне навантаження сполучників *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* в сучасній українській мові, з'ясувати особливості реалізації ними негативної функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* виконують у реченні передусім єднальну функцію, оскільки пов'язують між собою або однорідні члени заперечного речення (пор.: *Не було вже ні спалахів, ні липкої горіхової рідини впереміш із кров'ю, ні уламків скла, ні протяглого крику когось із двох* (Ю. Андрухович), або заперечні предикативні частини складносурядного речення (пор.: *Ні вітер не віє, ні крук не паде* (І. Багрянний)). Установлено, що їх частіше використовують для поєднання однорідних членів речення, ніж предикативних частин складного речення. Проте навіть пов'язуючи однорідні члени простого речення, ці сполучники сигналізують про його семантичне ускладнення, зокрема про наявність у власне-семантичній структурі такого речення кількох елементарних заперечних речень, пор.: *Ні я, ні Едик ... не спали* (Ю. Мушкетик) ← *Я не спав + Едик не спав*; *У Сідалковського поки що не було ні валіз, ні ... мети* (О. Чорногуз) ← *Сідалковський не мав валіз + Сідалковський не мав мети*.

Неоднозначним є питання про реалізацію аналізованими сполучниками заперечувальної функції. Вони, справді, функціонують переважно в заперечних контекстах, тобто разом з іншими граматичними негаторами – часткою *не*, ужитою в препозиції до головного предикативного члена двоскладного або односкладного речення, чи заперечним предикативом *немає (нема)*, пор.: *Ні Штокала, ні баби не видно у садку* (Г. Тютюнник); *І ніяк-ніяк ні в гніві, ні в страху, ні в горі не скидаймо перед окупантом нашого камуфляжу* (В. Винниченко); *Проте ні ЄС, ні США не були готові або здатні (до цього часу) сформувати ефективну відповідь* (День, 02.01.2014); *Але ні суму, ні жаль, ні докорів сумління немає в мене* (В. Винниченко). Безперечно, що невиконання певної дії або відсутність певної ознаки в реченні передають негатори, що стоять у предикативній чи припредикативній позиції, їх можна назвати основними негаторами речення. А сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* лише підсилюють основне заперечення, указуючи на те, що невиконання дії чи відсутність ознаки стосується кількох суб'єктів, об'єктів чи якихось явищ. Нанизування однорідних членів речення додає категоричності, експресивності повідомленню, що виявляється в наголошенні на повній відсутності чого-небудь або неможливості реалізації дії чи стану, пор.: *Ані винахідливість, ні зв'язки, ані блат, ні могоричі, ані мій новесенький «Форд» не допомогли мені зустріти її бодай ще раз* (М. Матіос). Підсиленню заперечного значення сприяє також те, що деякі сполучники утворені на основі частки *ані*, яку вважають питомим засобом експресивізації мовлення [18, с. 279].

Проте це не означає, що сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* зовсім позбавлені заперечувальної функції. У деяких синтаксичних конструкціях вони слугують єдиним, а отже основним, засобом вираження заперечення. Самостійне функціонування їх у ролі єднального заперечувального засобу характерне для складносурядних речень з інфінітивними сурядними

частинами, що виражають модальне значення неможливості, відсутності (пор.: **Ні** пройти, **ані** проїхати – сіра віхола, як віхоть (Л. Костенко); *Це майно сьогодні **ні** купити, **ні** продати, **ні** поміняти* (Високий Замок, 19.03.2014), та для складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю, що об'єднує рівноправні підрядні інфінітивні частини, які передають бажану, ірреальну дію (пор.: *Так хотіла б я слово творити, Щоб **ні** вкрасти його, **ні** купити, **Ні** продати, **ні** кинуть на сміття* (Н. Кордибан). Такі конструкції широко представлені в українській фразеології та народній творчості, пор.: **ні** (**ані**) в казці сказати (розказати), **ні** (**ані**) пером описати (не) списати (ФСУМ, с. 812); (**ні**) пером не списати (описати) (**ні** словом не сказати) (ФСУМ, с. 812); **Ні** пришити, **ні** приліпити (НСЯЗ, с. 86); **Ні** врізати, **ні** доточить (НСЯЗ, с. 87). Специфічна структура конструкції, що виявляється в нанизуванні кількох заперечних інфінітивів, та її особливе лексичне наповнення сприяють формуванню суб'єктивно-оцінного значення надзвичайного вияву певної ознаки.

Аналізовані сполучники самостійно виконують заперечувальну функцію і тоді, коли поєднують частини складносурядного речення, співвідносні з односкладними номінативними реченнями, пор.: – *Щось трапилося?! Прилетів шейх із Багдада? Клінтон надіслав вітальну телеграму? Чи Вас призначено прем'єр-міністром?! – **Ні** те, **ні** друге, **ні** третє, моя бджоло...* (М. Матіос); *Тут, в небі, тихо. **Ані** шум потічка, **ні** вітру шум, **ні** пташка лісова* (Л. Костенко). Такий тип синтаксичної конструкції широко представлений в українській пареміології. Зокрема, його використано для характеристики людей, які нічим особливим не виділяються, ні до чого не здатні (пор.: **Ні** пава, **ні** тава (НСЯЗ, с. 57); **Ні** грач, **ні** помагач (НСЯЗ, с. 86); **Ні** пес, **ні** баран (Номис, с. 345); **Ні** риба, **ні** м'ясо (НСЯЗ, с. 86); **Ні** швець, **ні** жнець, **ні** на дуду грець (НСЯЗ, с. 88); **Ні** тарантас, **ні** дишло (НСЯЗ, с. 86); **Ні** с'їно **ни** полова (Арк., с. 122), або не перебувають у близьких стосунках з ким-небудь (пор.: **Ні** брат, **ні** сват (Номис, с. 345). Очевидно, що конструкція з повторюваним сполучником **ні** ... **ні** дуже зручна для вираження суб'єктивно-оцінних значень невизначеності, незрозумілості, неточності. Прийом нанизування спільноструктурних частин речення сприяє підсиленню, експресивізації цих модальних значень. Деякі дослідники вважають, що наведені паремії спеціалізуються на вираженні семантики байдужості й загалом передають критично-висміювальне ставлення народу до вказаної риси характеру. Такі паремії констатують і в російській мові, і навіть у неспоріднених мовах, зокрема іспанській [7, с. 118].

Сполучники **ні... ні, ані... ані, н ... ані, ані... ні** використовують і в двоскладних реченнях без приписудкового негатора. Безперечно, такі речення є нетиповими, рідковживаними. До них удаються зі стилістичною метою наголосити саме на виконанні певної дії чи реалізації стану, відкинувши деякі важливі ознаки, пор.: *Це вже було **ні** зайчиком, **ні** вовком, кривавий світ, обвуглена зоря!* (Л. Костенко); *Тоді пан загадав, щоб Маруся прибула до нього в гості – **ні** пішки, **ні** верхи, **ні** боса, **ні** взута, **ні** з гостинцем, **ні** з порожніми руками* (Укр. нар. казка). Використання типової моделі двоскладного речення із приписудковим запереченням означало б невиконання дії чи нереалізацію стану (пор.: *Це вже не було **ні** зайчиком, **ні** вовком*), тоді як авторів важливо наголосити, що дія чи стан все ж таки реалізувалися, пор.: *Це вже було **ні** зайчиком, **ні** вовком*. Особливо очевидна неприйнятність типової моделі двоскладного речення з приписудковим запереченням у другому прикладі. У ньому йдеться про вимогу суб'єкта виконати майбутню дію з певними особливостями, і введення приписудкового негатора цілком би спотворило зміст речення, пор.: – *Тоді пан загадав, щоб Маруся не прибула до нього в гості – **ні** пішки, **ні** верхи, **ні** боса, **ні** взута, **ні** з гостинцем, **ні** з порожніми руками*. Авторів важливо наголосити, що Маруся має все-таки виконати дію, тому приписудкове заперечення не доречне, пор.: *Тоді пан загадав, щоб Маруся прибула до нього в гості – **ні** пішки, **ні** верхи, **ні** боса, **ні** взута, **ні** з гостинцем, **ні** з порожніми руками*. Функціонування сполучників **ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні** без приписудкового заперечення в наведених реченнях можна пояснити семантичною складністю таких речень, які на глибинному рівні поєднують декілька елементарних речень (одне стверджувальне й одне заперечне, пор.: *Тоді пан загадав, щоб Маруся прибула до нього в гості і щоб при цьому вона не була **ні** пішки, **ні** верхи, **ні** боса, **ні** взута, **ні** з гостинцем, **ні** з порожніми руками*), компресія яких спричинила контамінацію стверджувального речення з частиною заперечного, пор.: *Тоді пан загадав, щоб Маруся прибула до нього в гості – **ні** пішки, **ні** верхи, **ні** боса, **ні** взута, **ні** з гостинцем, **ні** з порожніми руками*. Отже, сполучники **ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні** стають самостійними виразниками заперечного значення внаслідок компресії семантичної структури речення, опущення в ній семантично надлишкового основного негатора. Поза тим, якщо аналізувати формально-граматичну структуру, то названі сполучники маємо підстави визнати єдиними носіями заперечення в таких реченнях.

Дуже поширені в сучасній українській мові синтаксичні конструкції, у яких сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* поєднують іменникові компоненти у формі родового відмінка, пор.: *Ні зображення, ні звуку* (Є. Кононенко); *Ні стіночки доквіл, ні навіть ширм* (І. Жиленко); *Ні даху ж, ні притулку*, – буквар їм на умі! (Л. Костенко); *Ні остраху, ні тіні компромісу* (Л. Костенко). Одні мовознавці вважають, що компонент у формі родового відмінка є самодостатнім головним членом речення, на основі чого кваліфікують синтаксичну конструкцію із ним як заперечне генітивне речення [15, с. 11]. Викликає сумнів те, чи можна вважати компонент у формі родового відмінка єдиним самодостатнім головним членом, адже наведені речення чітко корелюють із буттєвими заперечними реченнями, породженими заперечним предикативом *немає*, пор.: *Ні зображення, ні звуку* (Є. Кононенко) – *Немає ні зображення, ні звуку*; *Ні стіночки доквіл, ні навіть ширм* (І. Жиленко) – *Немає ні стіночки доквіл, ні навіть ширм*; *Ні даху ж, ні притулку* (Л. Костенко) – *Немає ні даху ж, ні притулку*; *Ні остраху, ні тіні компромісу* (Л. Костенко) – *Немає ні остраху, ні тіні компромісу*. Український паремійний фонд також засвідчує похідність конструкцій зразка *ні + іменник у род.в., ні + іменник у род.в.* від буттєвих заперечних речень із предикативом *немає*. Зокрема, у деяких збірниках паремій подають і приказки (напр.: *Ні кола, ні двора*), і їхні розгорнені варіанти у формі буттєвого заперечного речення, пор.: *Нема в мене ні кола, ні двора* (УПП, с. 40). Чітка співвіднесеність конструкцій *ні + іменник у род.в., ні + іменник у род.в.* із буттєвими заперечними реченнями дає підстави вважати їх еліптичними буттєвими реченнями. Їх називають ще «*ні-генітивним* варіантом *нема-генітивних* модифікацій речень буття» [16, с. 277]. Про еліпсис буттєвого заперечного предикатива в аналізованих реченнях свідчить також те, що в них нерідко зберігаються локативні поширювачі, що, як відомо, є конструктивно необхідними компонентами буттєвих речень [3, с. 47; 2, с. 94; 17, с. 232]. Напр.: *Ні зернини на стеблі, ні колоса на стерні* (УПП, с. 30); *Заробітчанин повернувся до дому, а там ні грошей, ні машини, ні жінки* (7 днів, 03.10.2013); *Там [в петеу] тобі ні конкурсу, ні вступних екзаменів* (Г. Гордасевич).

У сучасному українському мовознавстві еліптичними називають речення, у яких пропущено один чи декілька членів, які можна встановити на основі змісту та граматичної будови речення, насамперед наявних у ньому залежних слів [10, с. 192; 11, с. 629]. Цілком очевидно, що форми родового відмінка, поєднані сполучниками *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні*, слугують маркерами пропущеного буттєвого заперечного предикатива *немає (нема)*. Дослідники наголошують, що еліпсис є «симбіозом процесу і результату», він уможлиблює гармонізацію форми і змісту мовленнєвих повідомлень (когнітивний консонанс) за рахунок розвантаження реченнєвої матерії та звільнення її від змістовно надлишкових чи конструктивно зайвих компонентів, які містять інформацію, що дублюється або повторюється [1, с. 5]. Отже, еліпсування заперечного предикатива *немає (нема)* зумовлене його семантичною й конструктивною надлишковістю в аналізованому типі буттєвих речень. Конструкція *ні + іменник у род.в., ні + іменник у род.в.* слугує досить компактним і містким засобом вираження заперечного буттєвого значення відсутності, яке іноді увиразнюють ще й локативні поширювачі.

Характерно, що в українських пареміях унаслідок специфічного лексичного наповнення таких конструкцій їхнє буттєве значення нерідко трансформується. Зокрема, заперечення декількох семантично близьких понять сприяє вираженню крайнього вияву або повної відсутності якоїсь ознаки, пор.: *Ні дяки, ні ласки* (Номис, с. 227); *Ні слави, ні пам'яті* (Номис, с. 345); *Ні цури, ні пилинки* (Номис, с. 122); *Ні юшки, ні петрушки* (Номис, с. 345); *Ні слуху, ні духу* (Номис, с. 122). Заперечення декількох понять інтенсифікує значення безвихідності ситуації, неможливості щось змінити, пор.: *Ні гріха, ні спасіння* (Номис, с. 345); *Ні ножа, ні образа* (Номис, с. 106). У сучасному українському мовленні еліптичні буттєві заперечні речення також використовують не просто для вираження відсутності, а для увиразнення певних стилістичних відтінків, наприклад увиразнення повної непотрібності, нікчемності чого-небудь (*Пільги для ІТ: ні користі, ні шкоди* (Українська правда, 27.02.2013); безвиході, патовості ситуації (пор.: *Ні грошей, ні людей. Чи не опиняться позачергові парламентські вибори під питанням?* (Україна молода, 30.09.2014), незрозумілості чого-небудь, неочікуваності його вияву (пор.: *2014-ий раунд Кличка: ні перемоги, ні поразки* (Українська правда, 30.12.2014). Такі синтаксичні конструкції мають широкий потенціал для вираження різних модальних значень, заснованих на логіко-психологічній операції заперечення: невідповідності, незрозумілості, нечіткості, неналежності, абсурдності когось або чогось. Крім того, повторюваність сполучних компонентів, певна симетричність структури сприяє підсиленню, експресивізації модальних значень.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, повторювані сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* в типовому вжитку сучасної української мови є

спеціалізованими виразниками одночасно єднальної та заперечної функцій, що дає підстави кваліфікувати їх як єднальні заперечні сполучники. Вони функціонують або паралельно з припредикативним негатором, або як єдині експлікатори заперечення в разі еліпсису частини речення з основним негатором. Збереження заперечного модусу речення після еліпсування заперечного предикатива свідчить про самодостатність єднальних заперечних сполучників як заперечних засобів.

Поєднання єднальної та заперечної функцій сполучників спричинює контамінацію кількісної та заперечної семантики, що сприяє формуванню різних модальних відтінків речення. Єднальні заперечні сполучники слугують також для увиразнення різних змістових нюансів: нечіткості або надзвичайності вияву певної ознаки, незрозумілості когось або чогось, невідповідності чого-небудь певним очікуванням тощо.

Участь єднальних заперечних сполучників у вираженні низки оцінних значень свідчить про інтерпретативний характер категорії заперечення, її тісний взаємозв'язок з категоріями оцінки, інтенсивності та модальності.

Дослідження функцій єднальних заперечних сполучників відкриває перспективи для поглибленого вивчення функційних можливостей інших граматичних засобів негачії у вираженні модальних значень.

Список використаної літератури

1. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. Г. Александрова. – Одеса, 2008. – 21 с.
2. Арват Н. Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н. Н. Арват. – К. : Вища школа, 1984. – 159 с.
3. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. – М. : Русский язык, 1983. – 198 с.
4. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові : функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
5. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В. Н. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
6. Булаховський Л. А. Сполучники і сполучні групи (речення) / Л. А. Булаховський // Вибрані праці : У 5 т. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. II. Українська мова. – С. 498–543.
7. Воркачев С. Г. Безразличие как этносемантическая характеристика личности: опыт сопоставительной паремиологии / С. Г. Воркачев // Вopr. языкознания. – 1997. – № 4. – С. 115–124.
8. Галкіна-Федорук Є. М. Заперечні речення в російській і українській мовах / Є. М. Галкіна-Федорук // Українська мова і література в школі. – 1951. – № 5. – С. 21–31.
9. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники / Катерина Городенська. – К. ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
10. Дудик П. С. Із синтаксису простого речення / П. С. Дудик. – Вінниця : ВДПУ, 1999. – 299 с.
11. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
12. Кардаш Л. В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Кардаш. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 20 с.
13. Озерова Н. Г. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках / Н. Г. Озерова. – К. : Наук. думка, 1978. – 118 с.
14. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування / А. Й. Паславська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 289 с.
15. Рабанюк Л. С. Генітивні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. С. Рабанюк. – Івано-Франківськ, 1998. – 16 с.
16. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
17. Степанов Ю. С. Безличность и неопределенная референция / Ю. С. Степанов // Язык: система и функционирование. – М. : Наука, 1988. – С. 226–235.
18. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри / О. В. Царук. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 1998. – 323 с.

Список скорочень джерел ілюстративного матеріалу

Арк. – Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав. Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Григорій Аркушин. – Люблін ; Луцьк, 2003. – 180 с.

Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше / [упоряд. М. Номис]. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
НСЯЗ – Народ скаже – як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / [упоряд. Н. С. Шумада]. – К. : Веселка, 1985. – 173 с.
ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / [ред. Л. С. Паламарчук, уклад. В. М. Білоноженко]. – К. : Наук. думка, 1999. – Кн. 1. – 528 с.; Кн. 2. – С. 529–980.
УПП – Українські прислів'я та приказки. – К. : Знання, 1992. – 96 с.

Одержано редакцією 20.01.15

Прийнято до публікації 03.02.15

М. П. Баган

Союзная экспликация отрицания в украинском языке

*Статья посвящена исследованию функциональной нагрузки союзов **ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні** в украинском языке. Установлено их непосредственное участие в выражении соединительных отношений и формировании отрицательного модуса предложения, на основе чего им присвоен статус соединительных отрицательных союзов. Обоснована способность этих союзов служить самостоятельными выразителями отрицательного значения в некоторых синтаксических конструкциях. Проанализированы коммуникативные предпосылки и сферы применения таких синтаксических конструкций, определены их стилистические возможности.*

Расширено представление о функциональной нагрузке соединительных отрицательных союзов. Установлено употребление их для выражения широкого круга субъективных оценочных значений: чрезвычайного проявления признака, несоответствия, неясности, нечеткости, патовости ситуации, ненадлежащего состояния чего-либо, на основании чего сделан вывод о интерпретативном характере категории отрицания, ее функциональном пересечении с категориями оценки, интенсивности и модальности.

Проведен сравнительный анализ особенностей употребления соединительных отрицательных союзов в современном украинском языке и языке украинского фольклора, доказана конвенциональность и стилистическая выразительность синтаксических структур с анализируемыми союзами.

Ключевые слова: соединительные отрицательные союзы, отрицание, негатор, однородные члены предложения, бытийное предложение, эллипсис, эллиптические предложения, оценочное значение, модальность, экспрессивность.

M. P. Bahan

The conjunctive explication of negation in Ukrainian language

*The article studies the functional load of conjunctions **ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні** in Ukrainian language. Their direct participation in connection of parts of sentences and in formation of mode of negative sentence is admitted, based on this they are granted status connective negative conjunctions. Proved the ability of these conjunctions serve as independent exponents of a negative meaning in some syntactic structures. The communicative background and scope of use of such syntax structures are analyzed, their stylistic features are defined.*

Enhanced understanding of the functional possibilities of the connective negative conjunctions. Noticed their using to express a wide range of subjective estimative meaning: extraordinary determining of the symptoms, discrepancies, inconsistencies, vagueness, improper state of anything, on the basis of which made the conclusion about the interpretive nature of the category of negation, its functional intersection with a categories of estimation, intensity and modality.

The features of the using of connective negative conjunctions in modern Ukrainian language and in language of Ukrainian folklore are compared, the conventional character and expressiveness of syntactic structures with analyzed conjunctions are proved.

Study on connective negative conjunctions give the opportunities for in-depth examination of functional possibilities of other grammatical means of negation in expressing of modal meanings.

Key words: connective negative conjunctions, negation, negator, existential sentences, ellipsis, elliptical sentences, estimated meaning, modality, expressiveness.